

УДК 001.007:331.108.5

О.Г. Малій, канд. екон. наук, доц. (ДБТУ, Харків)

ПРІОРИТЕТИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сьогодні сфера освіти та науки в Україні зазнає значних втрат, що істотно впливає на кадровий склад, інфраструктуру та механізм функціонування її суб'єктів. Війна прискорила перебіг звичайних тенденцій розвитку системи вищої освіти і науки, розширила виклики, що вже постали до цього, стала каталізатором давно назрілих модернізаційних змін.

Останнім часом та впродовж довоєнних років, урядом запроваджувались певні заходи в напрямі підвищення ефективності та якості освіти та науки у закладах вищої освіти. Так, було зроблено кроки в напрямі збільшення фінансування досліджень у закладах вищої освіти за пріоритетними напрямками, модернізації мережі університетів, підтримки наукових проєктів та науково-технічних розробок.

Однак, як свідчить статистика в Україні, протягом останнього десятиріччя, кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, які мали науковий ступінь скоротився більше ніж у 2 рази (із 182,5 тис. осіб у 2010 році до 78,9 тис. осіб у 2020 році) [1]. В умовах війни дані тенденції лише посилились. Так, з початком війни більш ніж 5 % молодих науковців, які працювали лише в закладах вищої освіти виїхали з території України до інших країн [7].

Однією з головних причин незадовільної наукової та інноваційної активності в Україні є дефіцит фінансування. Загальні витрати з державного бюджету на вищу школу в Україні у 2023 р. склали 18,4 млрд. гривень, тобто приблизно 0,5 млрд. дол. [3]. А бюджет лише одного Гарвардського університету – 36,7 млрд. дол., Університету штату Айова – 1,4 млрд. дол., Варшавського університету наук про життя – 137 млн. дол. [5].

Середня зарплата професорів в Україні складає приблизно 450 дол. США на місяць, тоді як заробітна плата викладачів у США (11000 дол.), Німеччині (6200 дол.), Польщі (1200 дол.), Китаї (1500 дол.) у десятки разів вища [5].

Наукоємність ВВП України (витрати на ДіР за усіма джерелами у відсотках до ВВП) дійшло у 2022 р. до критичного значення – 0,33 % (у 2013 році – 0,70%) [1]. Тоді як в країнах ЄС наукоємність ВВП (за даними 2021 р.) у середньому становила 2,26 %. Більшою за середню

вона була у Швеції – 3,35 %, Бельгії – 3,22 %, Австрії – 3,19 %, Німеччині – 3,13 %, Фінляндії – 2,99 %, Данії – 2,81 %, Франції – 2,21 %; меншою – у Румунії, Мальті, Латвії, Болгарії, та Кіпрі (від 0,47 % до 0,87 %) [6].

Також, впродовж останніх років зроблено кроки в напрямі скорочення кількості закладів вищої освіти. Так, станом на початок 2019/2020 навчального року нараховувалося 619 закладів вищої освіти; на початок 2020/2021 їх налічувалося 515 [1]. На початок 2022- 2023 р. в Україні кількість їх скоротилась до 332 ЗВО, з них 191 (57,5 %) державних, 25 (7,5 %) комунальних та 116 (35 %) приватних ЗВО. Відповідно скоротилась і кількість здобувачів [1; 7]. До речі вектор нашої політики євроінтеграції полягає у тому, щоб збільшити фахову, бо саме цей сектор буде ключовим для відбудови України після перемоги, і відповідно скоротити вищу освіту. Однак, сьогодні без сучасної, розвиненої системи освіти і науки, на наш погляд, неможливо здолати агресора, а також зберегти та підтримати свою культурну і національну ідентичність.

Зокрема, загальні вітчизняні тенденції та світові порівняння в системі освіти і науки свідчать про наступне. Так у довоєнний період кількість студентів на 10000 населення станом на 01.01.2021 р., становила 275 осіб (343 особи – станом на 01.01.2020 р.) [1], а це майже в двічі менше, ніж у США, Японії, європейських країнах [1; 5].

23 червня 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в Європейському Союзі. У висновку Європейської Комісії зазначено, що Україна має добре розвинену систему освіти з високим рівнем охоплення грамотністю (майже 100 %) та непоганими результатами з якості освіти, отриманими в дослідженні PISA-2018. Також вказувалося на значну частку охоплення українців вищою освітою [7]. Відповідно світовим рейтингам, що оцінюють інноваційний потенціал - людський капітал і дослідження, креативність, навички, знання та технологічні результати, можливості приваблювання талантів є найбільш сильними конкурентними перевагами України [2].

З огляду на потреби військового та післявоєнного розвитку освіти і науки в Україні, на наш погляд, актуальним у першу чергу є їх інноваційне оновлення.

В умовах сьогодення вітчизняні університети уже працюють як бізнес-структури, одночасно займаючись підготовкою кваліфікованих кадрів, виконанням фундаментальних і прикладних досліджень, а також виведенням на ринок інноваційних освітніх продуктів (освітніх програм).

В умовах війни, фінансова підтримка від Єврокомісії відіграє важливу роль у підтримці української науки.

Протягом 2023 року 11 українських ЗВО розпочали реалізацію 13 проєктів в рамках конкурсів європейських програм. Загальний бюджет цих проєктів складає 3,28 млн. євро [7]. Крім того, українські організації продовжують виконувати проєкти в рамках попередньої програми «Горизонт 2020». Наразі 23 вітчизняних ЗВО беруть участь у 27 проєктах з загальним бюджетом 4,9 млн. євро [7].

На часі широке впровадження сучасних методів навчання з використанням новітніх технологій; створення на базі ЗВО, наукових установ мережі «стартап-школа – інкубатор – акселератор»; інтеграція у світовий науковий простір; модернізація інфраструктури, освітнього простору й навчально-наукового обладнання ЗВО на засадах конкурсного фінансування, державно-приватного партнерства; важливою й необхідною залишається постійна фінансова підтримка України з боку міжнародних донорів та партнерів.

Інформаційні джерела

1. Державна служба статистики України. Веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Малій О.Г. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: Економічні науки. 2018. Вип. 193. С. 247-256.
3. Міністерство фінансів України. Веб-сайт. URL: <https://www.minfin.com.ua>
4. Михайло Винницький: «Україна — це країна можливостей, але плата за них — ризики». URL: <https://theukrainians.org/mykhailo-vynnytskyi-mon/>
5. Ніколаєнко С.М. Якість вищої освіти — запорука конкурентоспроможності українських університетів. Вісник НАПН України, 2020. № 2. С. 1-7. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/issue/view/3>
6. Науково-аналітична доповідь «Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 році». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2023/07/25/Nauk-analit.dopov.Naukova.ta.nauk-tekh.n.diyaln.v.Ukr.2022-25.07.2023.pdf>
7. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2023. 64 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya%20serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.roz.v.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>